

ผ้าหม้อห้อมเมืองแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับบริบทสังคมปัจจุบัน

ประพาฬภรณ์ อีรัมย์คล^{1*}

บทคัดย่อ

หม้อ พันธุ์ไม้ท้องถิ่นจังหวัดแพร่ พบเห็นต้นหม้อขึ้นเองได้ทั่วไปทั้งจังหวัด แต่ที่มีการปลูกกันมากในชุมชนพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ เช่น บ้านนาตอง บ้านนาคูหา ในอดีตจนถึงปัจจุบันนิยมใช้หม้อเป็นยารักษาโรคและย้อมสีสิ่งทอ กลุ่มชาวไทยพวนในแถบบ้านทุ่งไธสง อำเภอเมืองแพร่ เป็นต้นกำเนิดของการนำมาย้อมผ้า โดยใช้หม้อเป็นภาชนะสำหรับบรรจุน้ำย้อม จึงเป็นที่มาของการเรียกว่า ผ้าหม้อห้อม กระบวนการย้อมผ้าของชาวบ้านจะเริ่มจากการนำลำต้นและใบของหม้อมาหมักในน้ำให้เป็นสีน้ำเงินเข้ม ฟ้ำเข้ม แล้วชวกหรือตำเพื่อสกัดสีจนน้ำสีจากหม้อมีความข้น จึงนำมาใช้ในการย้อมผ้าหรือที่เรียกว่าการก่อหม้อ โดยจะมีการผสมน้ำด่างเพื่อช่วยในการย้อมติดสีของหม้อบนเส้นด้ายก่อนนำไปทอเป็นผืนผ้า ด้วยขั้นตอนกระบวนการสกัดสีหรือก่อหม้อนั้นไม่มีวิธีการที่แน่นอน มีความซับซ้อนยุ่งยาก และยังคงอาศัยความชำนาญความสามารถเฉพาะตัวของผู้อย้อม จึงมีส่วนทำให้มีการสืบทอดการทำผ้าหม้อห้อมที่ใช้สีย้อมจากธรรมชาติมีน้อยลง การย้อมผ้าด้วยสีหม้อจากธรรมชาติต้องใช้เวลาาน จึงทำให้ผ้าหม้อห้อมจึงมีราคาค่อนข้างสูงและยังผลิตได้ไม่ทันกับความต้องการของตลาด อีกทั้งผู้บริโภคต้องการผลิตภัณฑ์ที่มีราคาถูก จึงทำให้ปัจจุบันมีการผลิตผ้าหม้อห้อมจากสีสังเคราะห์ อีกทั้งเป็นการพิมพ์ลาย การย้อมผ้าทั้งผืนแทนการย้อมเส้นด้าย หรือ การตัดเย็บเป็นเสื้อแล้วค่อยนำไปย้อมทั้งตัวมากขึ้น แหล่งผลิตและจำหน่ายผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ที่มีชื่อเสียงที่สุด คือ หมู่บ้านทุ่งไธสง อาจเรียกได้ว่าเป็นถนนสายสีน้ำเงินจากลักษณะสีของผ้าหม้อห้อม ถือเป็นถนนสายเศรษฐกิจสำคัญของจังหวัดจากห่วงโซ่อุปทานของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมของจังหวัดแพร่ที่มีเส้นทางเชื่อมโยงตั้งแต่แหล่งวัตถุดิบในการผลิตผ้าหม้อห้อมสีธรรมชาติ กระบวนการขั้นตอนการผลิต การขนส่ง ช่องทางการจำหน่ายไปถึงผู้บริโภค ซึ่งจากห่วงโซ่นี้ แสดงให้เห็นถึงแนวทางในการพัฒนาผ้าหม้อห้อมจากสีธรรมชาติให้มีศักยภาพมากขึ้น ถ้าได้รับการส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมให้มีรูปแบบที่หลากหลาย ทันสมัย สนับสนุนการใช้ผ้าหม้อห้อมย้อมสีธรรมชาติจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้วยปราชญ์ของชุมชน และสานต่อด้วยคนรุ่นใหม่ที่มีศักยภาพในการทำ การตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน จะเป็นการเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมย้อมสีธรรมชาติ และยังเป็นส่งเสริมเอกลักษณ์ในท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ และช่วยลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการใช้สารเคมีสีย้อมสังเคราะห์ในระยะยาวอีกด้วย

คำสำคัญ : หม้อ ย้อม สีธรรมชาติ จังหวัดแพร่

¹ สาขาวิชาออกแบบแฟชั่นผ้าและเครื่องแต่งกาย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

¹ Fashion and apparel design program, Rajamangkala University of Technology Pra nakhon

* ผู้ประสานงานนิพนธ์ E-mail : praparnporn.t@rmutp.ac.th

บทนำ

การสืบทอดภูมิปัญญาการย้อมสีธรรมชาติจากต้นหอม ที่นับวันจะเลือนหายไป หม้อหอม เป็นคำในภาษาพื้นเมืองภาคเหนือ มาจากการรวมคำ 2 คำคือคำว่า หม้อ และคำว่า ห้อม เข้าด้วยกัน โดยหม้อเป็นภาชนะใช้บรรจุน้ำย้อม ส่วนห้อมเป็นพืชชนิดหนึ่งที่ชาวบ้านนำเอา ลำต้นและใบมาหมักในน้ำให้เป็นสีน้ำเงินเข้ม ฟ้ำเข้ม ชวกหรือตาจนเนื้อห้อมมีความชื้น จะนำมาใช้ในการย้อมซึ่งมีกระบวนการผสมน้ำต่างเพื่อช่วยในการย้อมติดสี จากนั้นจึงนำไปย้อม เรียกกันว่า ผ้าหม้อหอม ในปัจจุบันมีผู้สืบทอดน้อยเพราะกระบวนการการสกัดสี หรือก่อห้อม ไม่มีสูตรตายตัว มีความซับซ้อนยุ่งยาก เป็นความสามารถเฉพาะตัว (บทสัมภาษณ์ ประภาพรพรณ ศรีตรัย, 2563)

ในอดีตผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อหอม มีไม่กี่รูปแบบ เสื้อกุยเฮง และกางเกงแบบขาก๊วย จากเครื่องแต่งกายของชาวไทยพวน ชาวไทยพวนย้อมผ้าดิบสีขาว หรือทอดด้วยด้ายฝ้ายที่ผ่านการย้อมด้วยสีของต้นหอม แล้วจึงนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อหม้อหอม ที่ใหญ่ที่สุด และมีชื่อเสียงที่สุด จนเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวเมื่อมาถึงจังหวัดแพร่และต้องการซื้อเสื้อหม้อหอม (Kesinee Tammasala, 2017)

ปัจจุบันผู้บริโภคมีความต้องการเสื้อผ้าไทย ผ้าที่บ่งชี้ถึงความเป็นวัฒนธรรมไทยเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากนโยบายภาครัฐรณรงค์และส่งเสริมให้ผู้ทำงานในหน่วยงานภาครัฐ ใส่เสื้อผ้าไทยในทุกวันศุกร์ ปัจจัยด้านราคามีส่วนสำคัญในการตัดสินใจซื้อ แทบทุกร้านที่ผลิตผ้าหม้อหอมออกมาขายจะมีลักษณะของเสื้อหม้อหอม เป็นแบบผ้าพิมพ์ลาย หรือย้อมทั้งตัวเสื้อ หรือย้อมทั้งผืนและตัดเย็บ ซึ่งตามท้องที่สำรวจสภาพการณ์ของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อหอมยังคงมีรูปแบบที่คล้ายกัน ไม่มีรูปแบบที่เด่นชัด เห็นกันอย่างซ้ำซากจำเจ ปัญหาของสีหม้อหอมธรรมชาติคือมี shade สีที่ไม่ซ้ำกัน สีไม่สม่ำเสมอ ซึ่งไม่สามารถผลิตให้เหมือนกันทุกชิ้นได้อีกทั้งถ้าเป็นสีธรรมชาติจะส่งผลให้ราคาของผลิตภัณฑ์ก็จะสูงตามไปด้วย เมื่อพิจารณาจะพบว่าชุมชนสามารถอยู่ได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น รายได้มากขึ้น มีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ชุมชนที่ยั่งยืน ด้วยการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน รวมทั้งนักออกแบบรุ่นใหม่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้สืบทอดจากบรรพบุรุษ หรือแม้แต่ศิลปินงานหัตถศิลป์ หันมาให้คุณค่าต่อสีห้อมธรรมชาติ ทำให้เกิดสีใหม่ โดยเอาวัตถุดิบมาปน เช่น เอาดาวเรือง มาปนให้ได้สีเขียว สร้างความสวยงามให้เป็นทางเลือกของผู้บริโภค ลูกค้านี่ต้องการความเป็นธรรมชาติ จะมีความพึงพอใจมากหากสินค้าถูกผลิตจากผ้าหม้อหอมย้อมสีธรรมชาติจะส่งผลดีต่อสุขภาพของผู้บริโภคสามารถใช้ได้ทุกวัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาภูมิปัญญาสีธรรมชาติของห้อมทูนทางวัฒนธรรมจังหวัดแพร่
- 2) ศึกษาบริบทของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อหอม จังหวัดแพร่

เนื้อหาสาระ

1. ภูมิปัญญาสี่ธรรมชาติของหอม

หอม พืชทางวัฒนธรรมและพันธุ์ไม้ท้องถิ่นของจังหวัดแพร่ เริ่มต้นที่ชาวไทพวน ชาติพันธุ์อพยพมาจากเมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (โพธิ์, 2016) มาয়ังบริเวณหมู่บ้านทุ่งโฮ้ง จังหวัดแพร่ ในอดีตจนถึงปัจจุบันนิยมนำมาใช้เป็นยารักษาโรคและย้อมสีสิ่งทอ พื้นที่เพาะปลูกต้นหอมมี 2 แหล่ง คือ บ้านนาตองและบ้านนาคูหา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าใหญ่และมีความชื้นสูง

หอม เป็นพืชที่ให้สารสีน้ำเงินมีชื่อเรียกว่า “อินดิโก” ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักที่ใช้ในอุตสาหกรรมการย้อมผ้า สี่ธรรมชาตินี้เป็นสีที่มนุษย์ชาติรู้จักการใช้มาอย่างยาวนานดังที่ รายงานว่าในประเทศจีนได้รู้จักการใช้ย้อมผ้ามาไม่น้อยกว่า 6,000 ปี ในอินเดียมีปรากฏอยู่ คัมภีร์พระเวทไม่น้อยกว่า 4,000 ปี มีหลักฐานการใช้ราชสำนักกรีกโรมันยุคโบราณจนได้ขนานนามว่า เป็นราชาแห่งสีย้อม (King of Dye) ใบหอมสามารถเก็บไปทำสารสีอินดิโกได้ต่อเมื่อเข้าสู่ปีที่ 2 ระยะของการเก็บไม่จำกัดแล้วแต่จะแตกแขนงช้าหรือเร็ว การเก็บถ้ามีมากก็หักทิ้ง กิ่ง ถ้ามีน้อยก็เก็บเป็นใบ ๆ ในการสกัดสารอินดิโกจากใบครามและใบหอม คือ การตัดวัตถุดิบที่สดเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วใส่ถุงผ้า หมักด้วยน้ำในถุงที่มีฝาปิดมิดชิด เป็นระยะเวลา 1 วัน ได้ตะกอนสีประมาณ 0.005 มก. ต่อน้ำหนักใบสด 1 กรัม วิธีนี้ยังสามารถกำจัดกากวัตถุดิบที่เหลือจากการหมักได้ง่าย ลดกลิ่นเหม็นที่เกิดจากการหมักได้ (wiki, 2563) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ต้นหอม พื้นที่จังหวัดแพร่

1.1 กระบวนการสกัดสีหอมและการย้อม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำผ้าหม้อหอมของชาวไทยพวนในตำบลทุ่งโฮ้งเป็น สิ่งที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต โดยเริ่มจากการนำต้นหอมมาหมักแช่น้ำจนเน่าเปื่อย น้ำให้สีน้ำเงินเข้ม ฟ้ำเข้ม แล้วนำใบออก ใช้ผ้าขาวบางกรอง เติมน้ำปูนแล้วใช้ชะลอม “ชวก” (กระแทก ขึ้นกระแทกลงในหม้อหรือโอ่ง) ที่ใช้หมักเพื่อให้เกิดฟอง ทิ้งไว้ให้ตกตะกอนแล้วนำไปกรองอีกครั้งหนึ่งจะได้หอมเปียกเพื่อเป็นสีย้อม เมื่อชาวบ้านเก็บใบหอมมาแล้ว ทำความสะอาดและ

เตรียมภาชนะสำหรับหมัก นำใบหอม ล้างน้ำให้สะอาดใส่ใบหอม ใช้ธูปทับด้านบน หมักทิ้งไว้ 2 วัน อัตราส่วน หอม 1 กิโลกรัม ต่อน้ำ 10 ลิตร (บทสัมภาษณ์ สว่าง สีตั้ง, 2563) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ใบหอมที่ทำความสะอาดแล้ว นำลงหมักในถังหมัก และนำน้ำหอมมาผสมปูนขาวก่อน "ชวก"

เมื่อหมักไว้ 2 วันน้ำหอมจะเกิดฟองและมีสีน้ำเงินขึ้นมา จากนั้นบีบใบที่แช่หมักไว้แล้วน้ำสีก็จะได้เพิ่มมากขึ้น จากนั้นจึงทำการกรองเอาเศษสิ่งสกปรก เหลือไว้แต่น้ำสำหรับก่อหอม เรียกว่า “ก่อหม้อ” โดยนำหอมเปียกมาผสมกับน้ำค้าง ชี้เถ้า น้ำขาวข้าว มะขามเปียก และน้ำปูนขาว ในอัตราส่วนที่เหมาะสม จนกระทั่งออกเป็นสีเขียวอมเหลือง แล้วจึงนำผ้าหรือเส้นด้ายมาย้อมและนำไปตากให้แห้ง จากนั้นนำมาทอเป็นผืนผ้า แล้วนำมาตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์เสื้อผ้า ของใช้เครื่องแต่งกาย

วิธีการก่อหอม เราจะใช้น้ำค้างที่ได้จากการใช้ปูนขาวปูนแดงหรือแม้แต่ต้นกล้วยเผาแล้วต้มเอาน้ำจะได้ น้ำค้างไว้สำหรับผสมหอมในกระบวนการผลิตหอมเปียก เมื่อเทส่วนผสมลงไปแล้วจะทำการชวกหรือตีน้ำให้เข้ากันจนเกิดเป็นฟอง ซึ่งฟองจะสังเกตได้ง่ายว่าต่อหม้อสำเร็จหรือไม่ สีของฟองจะกลายเป็นสีน้ำเงินเพราะเมื่อทำปฏิกิริยากับอากาศหอมจะเปลี่ยนจากสีเหลืองเป็นสีน้ำเงิน จากนั้นเทลงบนแผ่นผ้าสำหรับรองเบาะรองห้องทิ้งไว้ให้น้ำระเหยออกจากห้องประมาณ 2 วันเมื่อน้ำออกหมดแล้วจะสังเกตได้ว่าเราจะได้น้ำหอมที่มีความข้นเป็นสีน้ำเงินอมเขียว เรียกว่าหอมเปียก ส่วนนี้จะนำไปก่อหม้อ ส่วนผสมสำหรับการก่อหม้อนั้นจะใช้น้ำค้าง เมื่อผสมแป้งจนเข้ากันดีแล้วก็สามารถนำไปย้อมผ้าได้ (บทสัมภาษณ์ สว่าง สีตั้ง, 2563) ดังภาพที่ 3

การชวก ตีให้น้ำใบห้อมเกิดฟอง จากนั้นเทใส่ลงผ้าใบพับไว้ให้น้ำส่วนเกินออก

เนื้อห้อมเปียก

ผสมน้ำต่าง ที่ได้จากขี้เถ้า จากนั้นนำไปก่อหม้อ เมื่อส่วนผสมเข้ากันดี
สามารถนำไปย้อมเส้นด้ายและผืนผ้าได้

กระบวนการเตรียมและย้อมหม้อฮ่อม [4]

ภาพที่ 3 กระบวนการสกัดสีห้อมและการย้อม

ที่มา : http://www.sar.rmutt.ac.th/sar55/?wpfb_dl=8058

เมื่อย้อมไประยะหนึ่งน้ำหอมก็จะหมดไป การเติมน้ำหอมที่เราจะนำ
หอมเปียกเติมลงไป ในภาชนะสำหรับย้อมและทำการตักใจหรือเป็นการเติมอากาศเข้าไปทำให้
เกิดลักษณะของการเกิดฟองและผสมน้ำต่างลงไป ในขั้นตอนนี้ด้วย ในขั้นตอนนี้จะสังเกตได้ว่า
จะมีการเปลี่ยนแปลงของสีคือหม้อหอมจะมีสีเหลืองเขียวและเป็นสีน้ำเงินในที่สุด ขึ้นอยู่กับ
สถานะของวัตถุดิบที่แตกต่างกัน

สำหรับการย้อม ผ้าหม้อหอมนิยมตัดเย็บก่อนจึงนำไปย้อมทั้งตัว จะ
แตกต่างจากครามใช้ย้อมเส้นด้ายและจึงนำไปทอ (บทสัมภาษณ์ สว่าง สีดีอ, 2563)

2. ผู้สืบทอด สืบสาน และอนุรักษ์หม้อสีย้อมธรรมชาติจังหวัดแพร่

ในปัจจุบันมีผู้สืบทอดการย้อมหม้อธรรมชาติลดน้อยลง เพราะกระบวนการการ
สกัดสี หรือก่อหม้อ ไม่มีสูตรตายตัว มีความซับซ้อนยุ่งยาก เป็นความสามารถเฉพาะตัว ไม่ใช่
ทุกคนจะทำได้ ต้องอาศัยประสบการณ์ ความชำนาญ ซึ่งในจังหวัดแพร่ก็มีอยู่ไม่กี่คน ดังปรากฏ
ตามสื่อสังคมต่าง ๆ ดังภาพที่ 4 - 12 อาทิ

2.1.1 สว่าง สีดีอ เจ้าของสวนหม้อและผู้ผลิตหม้อ บ้านนาคูหา “หม้อเปียกสูง
สว่าง”

ภาพที่ 4 สว่าง สีดีอ

2.1.2 ยุพิน สายสำเภา ปราชญ์ชุมชนและผู้ผลิตผ้าหม้อหอม

ภาพที่ 5 ยุพิน สายสำเภา

2.1.3 ป้าเห้งยิม ประภาพรรณ ศรีตรัย ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหม้อห้อม ทุ่งเจริญย้อมสีธรรมชาติ “หม้อห้อมป่าเห้งยิม” 200 ปี

ภาพที่ 6 ประภาพรรณ ศรีตรัย

ที่มา : YouTube : หม้อห้อมป่าเห้งยิม ย้อมห้อมให้หอมด้วยภูมิปัญญาโบราณ (2019)

2.1.4 ประนอม ทาแปง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหม้อห้อมทุ่งเจริญย้อม สีธรรมชาติ “หม้อห้อมป่าเห้งยิม” 200 ปี

ภาพที่ 7 ประนอม ทาแปง

2.1.5 ชีระศักดิ์ ยาสุปี ผู้ผลิตห้อมเปียก

ภาพที่ 8 ชีระศักดิ์ ยาสุปี

ที่มา : YouTube : รายการตามไปเรียนรู้เรื่องห้อมและงานคราฟต์ผ่าน 6
สตูดิโอท้องถิ่นเมืองแพร่ของศิลปินรุ่นใหม่ (2019)

2.1.6 วุฒิไกร ผาทอง และพยอม คำวาง ผู้ผลิตผ้าหม้อห้อมแก้ววรรณ

ภาพที่ 9 วุฒิไกร ผาทอง และพยอม คำวาง

ที่มา : <https://readthecloud.co/kaewwana-indigo/> (2562)

2.1.7 กมลชนก แสนโสภา ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์หม้อห้อมรุ่นใหม่

ภาพที่ 10 กมลชนก แสนโสภา

2.1.8 ชิดชนก สุขนก และชฎานุช สุขนก ผลิตภัณฑ์หม้อห้อมรุ่นใหม่ ร้าน “บ้าน

มัดใจ”

ภาพที่ 11 ชิดชนก สุขนก และชฎานุช สุขนก

ที่มา : <https://readthecloud.co/banmatjai-phrae/> (2562)

2.1.9 ภาสกร แสงด้วง ข้ามสาม ผู้ผลิตผลิตภัณฑ์หม้อห้อมรุ่นใหม่ สืบสานธุรกิจครอบครัว

ภาพที่ 12 ภาสกร แสงด้วง ข้ามสาม

ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=CJqZAqW8MWo&t=268s&ab_channel=ThaiPBS (2563)

3. บริบทของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมจังหวัดแพร่

ในอดีตผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม มีไม่กี่รูปแบบ เสื้อกุดเฮง และกางเกงแบบขาก้วย จากเครื่องแต่งกายของชาวไทยพวน ชาวไทยพวนย้อมผ้าดิบสีขาว หรือทอดด้วยด้ายฝ้ายที่ผ่านการย้อมด้วยสีของต้นห้อม แล้วจึงนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อหม้อห้อม ที่ใหญ่ที่สุด และมีชื่อเสียงที่สุด จนเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวเมื่อมาถึงจังหวัดแพร่และต้องการซื้อเสื้อหม้อห้อม แหล่งผลิตและจำหน่ายที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในจังหวัดแพร่ คือ หมู่บ้านทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ อาจเรียกได้ว่าเป็นถนนสายสีน้ำเงิน ซึ่งมีรูปแบบผลิตภัณฑ์หลากหลายมากขึ้น ปัจจุบันมีผู้ผลิตผลิตภัณฑ์หม้อห้อมสี่ธรรมชาติดูแลอยู่มากมาย หลากหลายแขนง ไม่ว่าจะเป็ปราษฎ์ชาวบ้านผู้สืบทอดความรู้สู่ชุมชน ผู้ผลิตห้อมเปียก ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลัก กลุ่มผู้ผลิตดั้งเดิม และผู้ผลิตและจัดจำหน่าย มีแบรนด์เป็นของตนเอง มีทั้งคนที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น หรือคนรุ่นใหม่ที่มีใจรัก และหันมาให้คุณค่ากับสี่ธรรมชาติ

3.1 แหล่งจำหน่ายที่มีชื่อเสียง

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่า บ้านทุ่งโฮ้ง หรือหมู่บ้านทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ แหล่งผลิต ซื้อ-ขาย และจำหน่ายผลิตภัณฑ์หม้อห้อมที่มีชื่อเสียง เป็นถนนเศรษฐกิจของจังหวัดแพร่ ปัจจุบันการย้อมผ้าหม้อห้อมสี่ธรรมในจังหวัดได้ลดลงเพราะยอดการสั่งผลิตมีมาก การผลิตสี่ธรรมชาติดึงต้องใช้ระยะเวลา ทำให้ไม่ทันต่อระยะเวลาส่งของ จึงหันมาใช้สีเคมี ซึ่งการนำสารเคมีมาใช้ย้อมหม้อในการผลิตเชิงอุตสาหกรรมเป็นการลดต้นทุนการผลิต ประกอบกับผู้ซื้อต้องการเสื้อผ้าที่ราคาถูก (จิราพัทธ์, 2020) แต่ด้วยนโยบายภาครัฐที่รณรงค์และส่งเสริมให้ผู้ทำงานในหน่วยงานภาครัฐ ใส่เสื้อผ้าไทยในทุกวันศุกร์ จึงส่งผลให้ปัจจุบันผู้บริโภคมีความต้องการเสื้อผ้าไทย ผ้าที่บ่งชี้ถึงความเป็นวัฒนธรรมไทยเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยด้านราคามีส่วนสำคัญในการตัดสินใจซื้อ แทบทุกร้านที่ผลิตผ้าหม้อห้อมออกมาขายจะมีลักษณะของเสื้อหม้อห้อม เป็นแบบผ้าพิมพ์ลาย หรือย้อมทั้งตัวเสื้อ หรือย้อมทั้งผืน

และตัดเย็บ ซึ่งตามท้องที่ลงพื้นที่สำรวจสภาพการณ์ของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมยังคงมีรูปแบบที่คล้ายกัน ไม่มีรูปแบบที่เด่นชัด เห็นกันอย่างซ้ำซากจำเจ ผู้บริโภคเกิดความต้องการของผลิตภัณฑ์ที่มีมากขึ้นสามารถมีสินค้าเพียงพอต่อความต้องการ แต่มีเพียงไม่กี่ชุมชน หรือประมาณ 3-4 ร้านที่สวนกระแสความเหมือนที่อยากจะมีผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างออกไปเพื่อเพิ่มสายผลิตภัณฑ์และได้กลุ่มลูกค้ามากขึ้น ดังภาพที่ 13

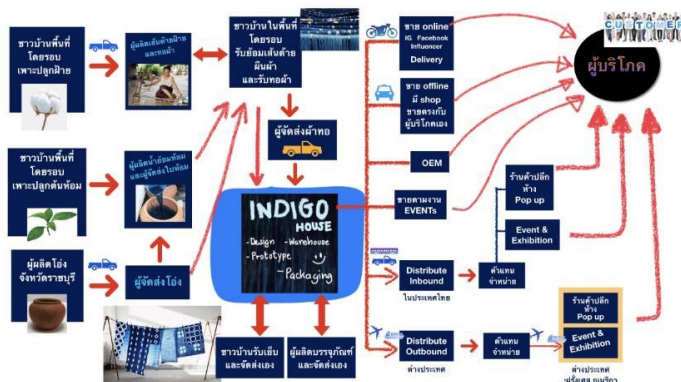
ผ้าหม้อห้อมสีเคมีที่มีขายทั่วไปในทุ่งโฮ้ง

ผ้าหม้อห้อมธรรมชาติจากผู้ผลิต "แก้ววรรณา"

ภาพที่ 13 ผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อมที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ตามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ในอนาคตกระแส ZERO WASTE หรือ ECOTOPIA ยังคงเป็นสิ่งที่ผู้บริโภคตระหนกอย่างแน่วแน่ ที่สนใจความเป็นธรรมชาติ หากได้รับการสนับสนุน ส่งเสริม และผลักดันจากภาครัฐ ภาคเอกชน จะส่งผลให้ผ้าหม้อห้อมภูมิปัญญาที่กำลังหายไป กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ผู้เขียนจึงสรุปห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานทางสีเขียวธรรมชาติจากห้อม ไปจนถึงการบวนการตลาดส่งต่อผู้บริโภค เพื่อให้เห็นว่า ห้อม สีธรรมชาติแห่งชีวิต ผ้าหม้อห้อมเมืองแพร่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับบริบทสังคมปัจจุบัน ยังคงผูกพันกับวิถีชีวิตในด้านสินค้าบางชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) และสร้างรายได้ให้กับจังหวัดแพร่อย่างยั่งยืนต่อไป ดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 ห่วงโซ่อุปทานของผลิตภัณฑ์ผ้าหม้อห้อม จังหวัดแพร่

บทสรุป

ภูมิปัญญาและทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดแพร่ มีหลายแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำผ้าหม้อห้อมเป็นองค์ความรู้ที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลานานกว่า 200 ปี มีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น เฉพาะตัว ควรอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่แก่ชุมชน หรือบุคคลที่สนใจ อันจะเป็น ประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาจะมีส่วนรวมต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีเอกลักษณ์สามารถสร้างรายได้ที่ยั่งยืน ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับ บริบทของสังคมและความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคตามยุคสมัย

เอกสารอ้างอิง

- โพธิ์. (22 กรกฎาคม 2016). **หม้อม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : หม้อห้อม บ้านทุ่งไธสง มรดกภูมิ ปัญญาอันล้ำค่าของจังหวัดแพร่ : [https://www.youtube.com/watch?v=3vPrR5qEhFk&t=10s&ab_channel=Radio designCreative](https://www.youtube.com/watch?v=3vPrR5qEhFk&t=10s&ab_channel=Radio%20designCreative)
- จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง. (2563). การจัดการและพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเชื่อมโยง สู่วิสาหกิจชุมชนในจังหวัดแพร่ : กรณีการทำผ้าหม้อห้อมของชาวไทยพวน. *Journal of Social Development*, 69-81.
- ประนอม ใจอ้าย. (2558). การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตหม้อในพื้นที่จังหวัดแพร่. จังหวัดแพร่ : กรมวิชาการเกษตร.
- ป่าเหียงยม. (24 กุมภาพันธ์ 2564). **ศูนย์เรียนรู้หม้อห้อมป่าเหียงยม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : https://www.facebook.com/indigobypangiam/photos/?ref=page_internal
- วรลักษณ์ ประสงค์พันธ์. (2558). **การย้อมผ้าหม้อม่อฮ่อม**. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลธัญบุรี.
- สว่าง สีต้อ. (20 ตุลาคม 2563). **การปลูกหม้อมและทำหม้อเปียก**. (ประพาฬภรณ์ ธีรมงคล, ผู้สัมภาษณ์)
- Kesine Tammasala. (18 มกราคม 2564). **รายการ หม้อฮ่อม**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.youtube.com/watch?v=jCdBH285zTg>
- koyori. (18 มกราคม 2564). **รายการ koyori หลอมรวม สืบสาน งานหัตถศิลป์**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : ฮ่อมเมืองแพร่ : koyori หลอมรวม สืบสาน งานหัตถศิลป์: [https://www.youtube.com/watch?v=CJqZAqW8MWO&ab_channel=Thai PBS](https://www.youtube.com/watch?v=CJqZAqW8MWO&ab_channel=ThaiPBS)
- Manoottangwai. (24 พฤศจิกายน 62). **หม้อห้อมป่าเหียงยม ย้อมหม้อมให้หอมด้วยภูมิปัญญาโบราณ**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : https://www.youtube.com/watch?v=11n8GEOg0ss&ab_channel=Manoottangwai

The North อนาคต : โลกใหม่ของห้อม. (19 กรกฎาคม 2017). **The North อนาคต**.
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : ห้อมมีชีวิต มันตายได้นะ [กว่าจะเป็นผ้าหม้อห้อม] :
https://www.youtube.com/watch?v=0zzkntEEUD4&ab_channel=TheNorth%0%B8%AD%0%B8%87%0%B8%A8%0%B8%B2%0%B9%80%0%B8%AB%0%B8%99%0%B8%B7%0%B8%AD
wikipedia. (26 ธันวาคม 2561). **wikipedia**. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : วิกิพีเดีย สารานุกรม
เสรี : <https://th.wikipedia.org/wiki/%0%B8%AB%0%B9%89%0%B8%AD%0%B8%A1>.

